

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.6, maj 2015

Indledningen er redigeret af Johnny Kondrup og Kim Steen Ravn

Tilsyn ved dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Lidet om Sangene i Edda”

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Tidlig romantik i Danmark
- 2 Huslærer på Langeland
- 3 Langelands Læseselskab
- 4 Bogpakken, der fik følger
- 5 Datering
- 6 Genre
- 7 Indholdet i “Lidet om Sangene i Edda”
  - 7.1 Grundtvig som oversætter, et eksempel
- 8 Artiklens placering i Grundtvigs forfatterskab
- 9 Jens Møllers gendigtning: “Skirners Reise”
  - 9.1 Møllers form
  - 9.2 Grundtvigs kritikpunkter
- 10 Andre forudsætninger
  - 10.1 Island
- 11 Modtagelse og videre liv
- 12 Anvendt litteratur

1 Tidlig romantik i Danmark

Det er i 1800-tallets første tiår, at både Adam Oehlenschläger og Adolph Wilhelm Schack von Staffeldt udsender deres første store digtsamlinger (i henholdsvis 1802 og 1803, men med 1803 og 1804 på titelbladene). Det er også årtiet, hvor naturvidenskabsmanden Henrich Steffens introducerer den tyske romantiks tankegang i Danmark, første gang ved en række forelæsninger, “Indledning til

philosophiske Forelæsninger”, i november-december 1802. Både Grundtvig og Oehlenschläger overværede disse forelæsninger, men hvor Oehlenschläger – efter en litteraturhistorisk berømt gåtur med Steffens – kunne gå hjem og skrive digtet “Guldhornene”, varede det noget, inden Grundtvig havde indoptaget de nye tanker i en sådan grad, at han gav dem fra sig igen i en form, der rummede hans egen forståelse.

Grundtvigs dag- og udtogsbøger fra årene 1802 og fremefter viser, hvordan han langsomt tilegner sig en del af de tyske filosofers tankegang, især hvad angår deres historiesyn, samtidig med at hans interesse for det oldnordiske stiger.

Siden 1770'erne havde den fælles nordiske fortid optaget både digtere og forskere. Bertel Sandvig havde stået for en del af de væsentlige oversættelser og udgaver. Først havde han udgivet *Danske Sange af det ældste Tidsrum, indeholdende blandt andet nogle Danske og Norske Kongers Bedrifter. Af det gamle Sprog oversatte* (1779) og senere *Forsøg til en Oversættelse af Sæmunds Edda* (1783-1785). Dertil kom den anonyme folkeviseudgave, *Levninger af Middel-Alderens Digtekunst* (1780) efter engelsk forbillede. Der er ingen tvivl om, at disse udgivelser har været af betydning for Grundtvig, der oven i købet ejede dem alle tre.

Skønt mange litteraturhistorier navnlig betoner Oehlenschlägers betydning for dyrkelsen af det ældre nordiske i Danmark, især i århundredets første årti, må man ikke glemme tidligere generationer med Peter Frederik (Friederich) Suhm, Christen Pram og Johannes Ewald. Hertil kommer de samtidige digtere, stadig med Jens Baggesen – og – selvfølgelig – Adam Oehlenschläger i spidsen. Af personer, der er mindre kendte i dag, bliver teologen Jens Møller nøgleperson i denne fremstilling; [se selvstændigt kapitel om ham](#).

2 Huslærer på Langeland

I marts 1805 var Grundtvig tiltrådt en stilling som huslærer på herregården Egeløkke på Langeland. Han havde kun en eneste elev, Karl, søn af godsejerparret Constance, f. Fabritius de Tengnagel, og Carl Frederik Steensen-Leth. Huslærergerningen var ikke en egentlig tyendestilling, men en stilling, hvor huslæreren snarere blev opfattet som en del af herskabet, fx spiste Grundtvig oftest med sin elev eller sine foresatte, ikke i køkkenet, ligesom han kunne tage del i salonkonversationen om aftenen. Dannelsesmæssigt stod huslæreren ofte over sine foresatte, der på deres side stod socialt langt over ham.

Efter et års tid påbegyndte Grundtvig en journal, hvori han beskrev, hvad han havde givet Karl af lektier, og hvordan Karl gjorde fremskridt (eller det modsatte). Journalen (fasc. 499.7) har den meget oplysende titel (/ betegner linjebud): “Leksjons / Og / Karakterbog / For / Karl Frederik Stensen Leth / Begyndt / D. 1te Marts 1806 / Af / Nik. Fred. Sev. Grundtvig” (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 283; Grundtvig 1968, s. 44).

Samtidig med at Grundtvig underviste sønnen, havde han forelsket sig hovedkulds i fru, den syv år ældre Constance Leth, der i Grundtvigs øjne på én gang afviste og

opmuntrede ham. Grundtvig har dog næppe ejet den lethed og elegance i omgangsformen, som en del af adelen dengang mesterede, så han har været let at forvirre. Der var aldrig tale om egentlig utroskab mod ægtemanden, tværtimod, dagbøgerne vidner i detaljer om, hvordan Constance i Grundtvigs øjne opfører sig smerteligt korrekt som hustru.

3 Langelands Læseselskab

I februar 1806 var “Langelands Læseselskab” endelig blevet stiftet, efter at Grundtvig havde arbejdet på sagen siden november 1805. Her var det meningen, at selskabets medlemmer kunne være fælles om bogbestillinger og -indkøb på det boghandlerløse Langeland, mens der samtidig var skabt et forum, hvori man kunne diskutere de læste bøger. Grundtvig var protokolfører i selskabet og modtog bogpakkerne. En del af de bøger, der ankom, har nok i højere grad været til glæde for ham end for læseselskabets øvrige medlemmer, der hovedsagelig bestod af de lokale præster under protektion af “generalen”, dvs. lensgreve på Tranekjær Frederik Ahlefeldt-Laurvig (Rønning 1907 bind 1:1, s. 44-46; Ahlefeldt-Laurvig 1931, s. 188-94).

4 Bogpakken, der fik følger

I begyndelsen af juli 1806 ankom en bogpakke fra boghandler Schubothe til Egeløkke (Rønning 1907 bind 1:2, s. 93). Denne pakke indeholdt bl.a. Oehlenschlägers *Poetiske Skrifter 1805*, i hvis bind 2 man finder både sagapastichen *Vaulundurs Saga* og læsedramaet *Aladdin*. Samtidig ankom majhæftet af tidsskriftet *Ny Minerva*; [se tekstredegørelsen](#), afsnittet om *Ny Minerva*. Egentlig havde Grundtvig bestilt Oehlenschlägers *Digte 1803* (som han havde læst allerede ved udgivelsen december 1802), men den var ikke med i pakken (Rønning 1907 bind 1:2, s. 88-89). I dagbogen kunne Grundtvig den 30. december samme år tilfreds notere: “Ølenslæger skrev Vaulundurs Saga, og den gjorde et dybt Indtryk paa Mig” (*Dag- og Udtogsbøger 1* 1979, s. 401).

Glad blev han til gengæld ikke, da han i *Ny Minerva* læste Jens Møllers forsøg inden for samme område, en meget fri og skæmtsom omskrivning af eddadigtet *Skirnir's Mál* (da. *Skirners Færd*), som hos Møller havde fået titlen “Skirners Reise”. Grundtvigs hovedanke var, at Møller ikke havde taget sit emne alvorligt nok.

Det var ikke, fordi Grundtvig ikke kunne acceptere, at emner fra den nordiske mytologi blev behandlet humoristisk; han havde fx ikke noget imod Baggesens digt “Poesiens Oprindelse” (1785), der også var inspireret af eddadigtningen. Men Møller havde med sit valg af emne ramt lige ned i den eddatekst - nemlig den, der handler om tjeneren Skirners frierfærd for Frej - som på grund af sit indhold havde den største betydning for Grundtvig.

Eddadigtet *Skirners Færd* handler om guden Frejs forelskelse i den underskønne jættedatter, Gerd (eller Gerda). Denne kærlighed er problematisk, da et forhold mellem en gud og en jætte vil være en mesalliance. Ikke desto mindre sender Frej sin skosvend (tjener) Skirner af sted for at fri til hende, men hun lader sig ikke lokke af de

guddommelige gaver, han medbringer. Først med trusler får Skirner aftalt et elskovsmøde mellem hende og Frej. Guderne mister ved denne frierfærd det sværd, som Frej skulle have haft ved Ragnarok, hvor den store kamp mellem jætter og guder skal finde sted. Dette sværdtab bliver samtidig optakten til Ragnarok.

For Grundtvig ligger anknætningspunktet til hans eget liv især i den umulige forelskelse i Constance, i mesalliancen (se også Rønning 1907, bind 1:1, s. 104-05). På den ene side vil Grundtvig gerne sætte Constance op på en piedestal, på den anden side føler han, at hendes væremåde og hendes stilling som elsket hustru kan trække hende (og dermed også ham) 'ned' i kroppen. Et par måneder førend bogpakken ankom, havde Grundtvig noteret i sin dagbog:

Min fordringsløse Tilbedelse kan stundum hæve Hende til en vis Højhed, men den kan aldrig være Hende nok, da Hun er blevet vant til en ganske anden, hvis Maal er dyrisk, eller højt forfinet sandselig Nydelse, som blot har sig og sin Tilfredsstillelse for Øje, uden at kaste et Blik paa Moralitetens evige Lov, eller Menneskets højere Værdighed -

Dog Vel Mig at Hun er saadan i den Stilling Hun staar, thi netop Hendes lavere Trin sætter mig paa et højere, Jeg maaske aldrig vilde bestegget hvis Jeg havde ejet Hende (6. maj 1806, *Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 367, interne varianter og usikre læsemåder ikke gengivet).

Man kan lægge mærke til den tilsyneladende ubesværet, hvormed Grundtvig svinger mellem selvovervurdering og selvundervurdering i forholdet til Constance. Senere i samme dagbogsoptegnelse bliver Grundtvig mere klar: "Hun – Jeg føler det – er ikke Genstanden for min Ahnelse, men kun dens Udtryk, dens *i sig* vilkaarlige, men *for Mig* uvilkaarlige Billede" (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 368; fremhævet af GV). Således håber Grundtvig at have fået Constance anbragt et sted i sin bevidsthed, hvor han ikke længere behøver at bekymre sig over, at han uafladeligt tænker på hende. Han søger at overbevise sig selv om, at hun snarere end genstanden for en uheldig kærlighed kan være det medium, der kan føre ham til større åndelige indsigter. I "Om Asalæren", skrevet i juli og trykt i september 1807 (Grundtvig 1807b), når Grundtvig frem til, at fordybelse i den nordiske mytologi kan hjælpe ham på rette vej. Men allerede i et af hans næste værker, "Om Videnskabelighed og dens Fremme" fra marts 1807 (Grundtvig 1807a), ser man tydeligere Grundtvigs overvejelser over, hvad lykkelig eller uheldig kærlighed til en kvinde kan gøre – eller netop ikke gøre – for mandens videnskabelige stræben:

For Geniets Videnskabelighed vil Kiønnet neppe blive farlig. Den dyriske Nydelse kan maaskee lokke, men aldrig fastholde ham, thi den kan ikke omfatte hans Væsen. Kiærlighed kan vel fængsle, men ikke standse ham, thi hans Øie kan vel blændes, men ikke lukkes.

Elsker han lykkelig, da flyver han ad en kortere Vei til Maalet, han burde nærme sig med stadige Fied. Udmattet af den overnaturlige Kraftyttring, hvorved det kun blev ham muligt, øiebliklig at sønderrive Støvets Baand, vil han en Tidlang slumre i salig Nydelse, ja vel endog spotte over den langsomme Nærmen til et Maal, der kun berøres af den, som Englevinger hævede. Men Rusen vil bortdampe, fordi den, trods sin Høihed og Hellighed, dog er en Ruus, og han vil af den nydte Salighed kun beholde det dybt grundfæstede Minde, der ansporer ham til Stræben mod den Herlighed, han egentlig

kun ahnede; men troede i Ahnelsen at eie.

Elsker han ulykkelig, da er han ikke mere sin egen, men Skiæbnens, og han kan ikke vide, om hans Muskler ville tabe Spændekraften i den uhyre Kamp mellem Alt og Intet, og han nedsegne, som en visnet Blomst, paa Verthers Gravhøi, eller ikke. Men, overlever han sin Krisis, og vender, liig Lazarus, tilbage fra Graven, hvor han stræbte at skiule sig for sig selv, da vil han føle dobbelt Trang til at stunde did, hvorhen der kun iles paa det dobbelte Væsens Vinger, men hvis Herlighed han anskuede midt i Selvkampen, der vilde sønderlide ham, halv hævet ved den ene Vinge, hans eget Væsen gav ham (Grundtvig 1807a, s. 275-276).

Uanset om kærligheden er lykkelig eller ulykkelig, bliver den for Grundtvig et middel til en stræben mod noget højere, væk fra eller forbi det rent fysiske: "Den dyriske Nydelse kan maaskee lokke, men aldrig fastholde ham (Grundtvig 1807a, s. 275).

5 Datering

Grundtvigs artikel er blevet til i juli 1806 (Frederiksen 1948, s. 73, der dog også angiver juni måned) og trykt i septemberhæftet af *Ny Minerva* 1806. Dette hæfte udkom dog først i slutningen af oktober (Rønning 1907, bind 1:1, s. 93-94; se også tekstredigeringen).

6 Genre

Det er vanskeligt at give en klar eller entydig genrebetegnelse for Grundtvigs værk. "Lidet om Sangene i Edda" er en blanding af en anmeldelse og en etisk funderet poetik. Dertil kommer prøver på, hvordan digterkunst og etik i praksis kan gå op i en højere enhed. Emil Frederiksen bruger udtrykket "polemisk Recension" om teksten, der kortest kan betegnes med det meget neutrale ord, artikel (Frederiksen 1948, s. 72).

Grundtvig søger i sin artikel et svar på spørgsmålet: "hvorledes bør Eddas Sange benyttes af Nutidens Digtere"? (s. 271). Hans mål er at redde oldtidens anseelse, der fordærvs af værker som Jens Møllers gendigtning af eddadigtet *Skirners Færd* (1806).

Som i mange af Grundtvigs tidligste arbejder er der således tale om en halvt digterisk, halvt faglig fremstilling. Efter den recenserende gennemgang af Møllers værk forsøger Grundtvig sig med en gendigtning af stof fra *Eddaen* med en anvendelse i praksis af de både formelle og etiske idealer, han har opstillet. Grundtvigs egen gendigtning er skrevet som et seriøst alternativ til Møllers overfladekomik.

7 Indholdet i "Lidet om Sangene i Edda"

Artiklen indledes med et citat fra digtet "Island", der blandt andet står i Oehlenschlägers *Poetiske Skrifter* 1805. Dette værk havde været med i samme bogpakke som Møllers gendigtning og rummede for Grundtvig mange eksempler på den rigtige måde at anvende den gamle nordiske digtning på. Med citatet fra "Island" er stemningen anslået og den rette historiske og geografiske horisont afstukket. Derpå

følger en Steffens-inspireret anprisning af den litterære nordiske fortid, eddadigtningen (s. 271). Indledningsvis afstår Grundtvig fra Schiller-inspirerede overvejelser over forholdet mellem det ideale og det virkelige i et kunstværk (s. 271), kun for via en henvisning til Oehlenschläger at komme ind på netop dette forhold (s. 275). Dertil kommer overvejelser over det komiskes placering i en rangordning af genrer (s. 275). Schiller havde formuleret det:

Es ist mehrmals darüber gestritten worden, welche von beiden, die Tragödie oder die Komödie, vor der andern Rang verdiene. Wird damit bloß gefragt, welche von beiden das wichtigere Objekt behandle, so ist kein Zweifel, daß die erstere den Vorzug behauptet; will man aber wissen, welche von beiden das wichtigere Subjekt erfordere, so möchte der Ausspruch eher für die letztere ausfallen (Schiller 1800, s. 40-41).

Hyppigt har man stredes om, hvilken af de to, tragedien eller komedien, der fortjener forrangen. Bliver der dermed blot spurgt om, hvilken af de to digtarter der behandler det vigtigste emne, saa er der ingen tvivl om at førstnævnte har fortrinnet; vil man derimod vide, for hvilken subjektet er det vigtigste maa udtalelsen blive i sidstnævntes favør (Schiller 1952, overs. Johan Johansen, s. 77-78).

Grundtvig nøjes dog med at opridse problemstillingen i forbindelse med en omtale af Oehlenschläger (negativ betyder i det følgende citat komisk, mens positiv betyder tragisk; jf. Rønning 1907, bind 1:2, s. 100):

thi nødvendig vilde jeg antage, at han virkelig, hvad nogle hans Ytringer halv lade formode, troer, den negative Digter staaer paa et lavere Trin end den positive (Grundtvig 1806, s. 275).

Først efter disse indledende øvelser, der demonstrerer, at Grundtvig kender samtidens æstetiske forfattere, følger hans oversigt over Møllers digt "Skirners Reise" og et forsøg på at indkredse Møllers holdning til, hvordan man kan bruge oldtidens digterværker som inspiration for nutidens.

Grundtvig er ikke begejstret for Møller. Hans kritik rammer dog snarere holdning og indhold end form. Som positiv modvægt til den kritiserede Møller citerer Grundtvig uddrag af Oehlenschlägers digt "Freyas Rok".

Man kan undre sig over, at Grundtvig så tidligt som i 1806 kan se en principiel forskel på 1700-tallets og 1800-tallets opfattelser af digtekunst, idet han skelner mellem oplysningstidens og samtidens litteratur- og smagsopfattelse med begreber, der rummer mere end blot og bar kronologi (s. 277). Han er måske inspireret af Schiller, der karakteriserer de litterære kritikere som "smagens egentlige grænsevogtere" (1952, s. 69, overs. Johan Johansen ("[...] den eigentlichen Zaunhütern des Geschmacks" (Schiller 1800, s. 30)). Allerede i september 1805 havde Grundtvig i sin dagbog reflekteret over den nyere digtning, kaldet "de nyeste Poeter" (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 220). Her kom han frem til, at "Alt hvad som bærer Præg af det Evige, er Poesi" (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 222). Steffens havde dog også i sine indledende filosofiske forelæsninger antydnet en væsensforskelse på 1700-tallets og 1800-tallets litterære skoler.

Grundtvig slutter sit indlæg med at udtrykke, at han engang i den nærmeste fremtid

gerne selv ville give en samlet fremstilling af den nordiske gudelære (s. 299).

7.1 Grundtvig som oversætter, et eksempel

“Lidet om Sangene i Edda” rummer en række af Grundtvigs egne gendigtningforsøg. Inspireret af Sandvigs oversættelse (1785) søger han – navnlig på ordplanet – at holde sig så tæt til det oldislandske forlæg, at rytme og bogstavrim kommer i anden række. Det medfører, at gendigtningen indimellem trækker i to forskellige retninger, en arkaiserende og en moderniserede. Grundtvig kan fx ombryde en mening, der strækker sig over flere verslinjer, så sammenhængen bliver lettere at forstå for hans samtids læsere. Han kan også oversætte næsten ordret, så udtrykket virker gammeldags og giver allusioner til andre ældre tekster. Fx oversætter Grundtvig Gerds afvisning:

Jeg og Frei,
Medens vort liv varer,
Bygge aldrig sammen
(s. 298).

Dette er en oversættelse af:

Ne við Freyr,
Meðan okkat fiör lifir
Byggiom bæði saman
(fra strofe 20 i Den Arnamagnæanske Kommissions udgave 1 1787, s. 78).

(Ej [skal] vi to, Frej [og jeg],
Medens vores livskraft lever
Begge bygge sammen (oversat af GV)).

Originalteksten begynder med en nægtelse “Aldrig [eller: ikke] med Frej...”, hvilket i Grundtvigs fordanskning mister sin afstandtagende emfase, men til gengæld bliver mere mundret. Heroverfor bruges i samme strofe “Bygge sammen”, der med betydningen “bo sammen” giver mindelser til en af folkevisernes formler for ægteskab. Dette er delvis i modstrid med Grundtvigs egne intentioner, der går ud på kun at beholde “saare faa af de gamle Vendinger” (s. 287). I samme linje undgår Grundtvig da også det oplagte bogstavrim i “Byggiom bæði”, der som vist kunne have været oversat til “bygger vi begge”.

8 Artiklens placering i Grundtvigs forfatterskab

Et venskab med den historisk og litterært interesserede bornholmer Peder Nikolai Skovgaard havde i begyndelsen af Grundtvigs studietid forstærket den norrøne interesse, som Grundtvig havde haft siden skoletiden. Skovgaard havde i en meget ung alder tilegnet sig et stort kendskab til den tidlige nordiske digtning: eddaen, sagaerne og Saxo (Albeck 1953, s. 103), og i Grundtvigs andet studieår (1801) var Skovgaard Grundtvigs bedste ven. Det er i alt fald, hvad han selv skriver i *Nordens*

Mytologi fra 1808: "Dig, min tidligere Ungdoms *eneste Ven*" (s. XVII). Skønt dagbøgerne, navnlig i 1804, rummer flere positive optegnelser om breve fra Skovgaard, er der dog først bevaret breve til Skovgaard fra 1808 og fremefter (*Breve* 1 1924).

Så tidligt som 1801 var Grundtvig begyndt at digte små rim over emner fra den nordiske sagnhistorie, inspireret af P.F. Suhms *Historie af Danmark* (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 45-46). I september-oktober 1804 var han i Udby begyndt at skrive fortællinger over nordiske emner, men de blev aldrig offentliggjort (se *Bibliografien* nr. 33 a-g; behandlet af Lundgreen-Nielsen 1980, s. 84-111; 117-38). Desuden havde Grundtvig ved omfattende selvstudier, navnlig i sommeren 1804, lært sig oldislandsk ved at læse oldnordiske tekster, bl.a. med latinske oversættelser. Indsatsen bliver endnu mere imponerende i lyset af, at der hverken eksisterede ordbøger eller grammatikker, som Grundtvig kunne benytte. Det nordiske var altså ikke fremmed stof for Grundtvig, da han læste Møllers gendigtning.

Emil Frederiksen har opdelt Grundtvigs tidlige forfatterskab (syv artikler fra årene 1806-1807) i to dele: det mere og det mindre vægtige:

Fire af dem er ikke af synderligt Omfang, kun nogle journalistiske Artikler, nærmest med Karakter af polemiske Recensioner. De angaar Samtidens Litteratur i smaat og stort, rækker fra en moderne Fortælling med Motiv fra en af Sangene i Edda over en Prøve paa et moderne Søragespil [...] til intet ringere end Oehlenschlägers 'Baldur hin Gode' og Schillers 'Bruden fra Messina'. Store og vægtige derimod – også kaotiske og sære – er tre Afhandlinger 'Om Religion og Liturgie', 'Om Videnskabelighed og dens Fremme' og 'Om Asalæren' (Frederiksen 1948, s. 72-73).

"Lidet om Sangene i Edda" hører således efter Frederiksens mening til de mindre vægtige værker, men det medfører ikke, at artiklen er uden betydning for forståelsen af Grundtvigs forfatterskab, eller at den er uinteressant. Som et skridt på den erkendelsesvej i forhold til den gamle nordiske litteratur, som Grundtvig er slået ind på, er anmeldelsen – eller hvad vi nu skal kalde den – vigtig. Det er her, retningen for en del af Grundtvigs tidlige virke bliver udstukket; og det er her, han selv offentligt prøver kræfter med, hvad det vil sige at overføre eddadigtningens emner til samtidig dansk sprogdragt og mentalitet. Som han senere skrev i sin dagbog (30. december 1806): "Stødet var en Bearbejdelse af det eddiske Dig[t]" (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 402).

Med andre ord åbner Møllers gendigtning – ved sin i Grundtvigs øjne helt forkerte tone – Grundtvigs blik for nye perspektiver på den ældre nordiske litteratur. Litteraturen er ikke kun interessant *per se* som led i en (national)romantisk diskurs eller på grundt af sin elementære episke spænding, men er især interessant, fordi den kan åbne for ny åndelig indsigt. Under sin egen beskæftigelse med eddasange og sagaer bliver Grundtvig mere kritisk over for alle andres omgang med den nordiske litterære fortid, fordi de andre ikke nødvendigvis i *deres* værker opnår samme indsigt eller viser samme ærbødighed og indsigt over for stoffet som Grundtvig. En mulig undtagelse herfra kan dog være Oehlenschläger.

Om Grundtvigs tidlige forfatterskab skriver litteraturforskeren Flemming Lundgreen-

Nielsen i *N.F.S. Grundtvig. Skæbne og forsyn*, der dog især beskæftiger sig med *Optrin af Nordens Kæmpeliv* (1809 og 1811):

Periodens digterværker [dvs. Grundtvigs forfatterskab indtil 1812] [...] fremtræder i hvert fald delvis som forsøg på at forbedre allerede eksisterende poesi [...], de fremkommer som Grundtvigs reaktion mod andre digteres misforståelser i behandlingen af stoffet, således 'Freis Kærlighed' [fra *Nordens Mytologi*] som modstykke til Jens Møllers 'Skirners Reise', 'Odins Kvad (Om Skjaldskabs Ophav)' i 'Nordens Mytologi' som modstykke til Baggenses 'Poesiens Oprindelse', 'Optrin' 1809 måske som modstykke til Oehlenschlägers 'Nordiske Digte' 1807, og 'Optrin' 1811 i nogen grad som modstykke til Fouqués 'Sigurd der Schlangentödter' 1808 (Lundgreen-Nielsen 1965, s. 29).

Her gøres Grundtvigs tidlige forfatterskab til et korrektiv til samtidens digtning. Det bliver stadig mere udtalt, jo længere vi kommer frem i Grundtvigs levetid. Der er grund til at tro, at stykket "Freis Kærlighed" [fra *Nordens Mytologi*] er blevet til her i forbindelse med kritikken af Møllers gendigtning. En stor del af Grundtvigs forfatterskab er 'lejlighedsdigtning', forstået på den måde, at hans produktion først og fremmest er udsprunget af ydre anledninger. Og "Lidet om Sangene i Edda" falder smukt ind i rækken af korrektiver som optakten til et "modstykke til Jens Møllers 'Skirners Reise'", som Lundgreen-Nielsen kaldte det (1965, s. 29).

I den lange dagsbogsindførsel fra 30. december 1806 (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 399-402), hvorfra der tidligere er citeret, finder vi forskellige overvejelser over, hvilke dele af det nordiske materiale Grundtvig yderligere kunne tage fat på at gendigte. Han skitserer bl.a., hvordan han ville kunne bearbejde *Gunlaug Ormstunges Saga*, og har ideer til et værk om Sigurd og Brynhilde. Men uanset hvilket emne han vil arbejde videre med, så lyder det mod slutningen:

Fra nu af lever Jeg i Oldtiden, og Virkeligheden vil ej mere kunne gøre Mig til sin Slave, med mindre Jeg med Erkendelse af Uformuenhed til at blive i et Land hvorhen Jeg har povet Mig uden Vished om at naa Borgerret, maa vende tilbage – Og da Ve Mig!!! (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 402).

Med andre ord: Grundtvig er villig til at lade sig opsluge af beskæftigelsen med den nordiske oldtid – ikke mindst på bekostning af virkeligheden.

I 1806 har Grundtvig endnu ikke helt udfoldet det syn på de gamle guder, som man træffer året efter i artiklen "Om Asalæren", hvor nornernes betydning for gangen i historien står klarere for ham. Der er dog en enkelt ansats allerede i "Lidet om Sangene i Edda", hvor det om nornernes indflydelse hedder: "Et Glimt af de ubøielige Norners Virken" (s. 296).

9 Jens Møllers gendigtning: "Skirners Reise"

I 1806 var cand.teol. Jens Møller "Lærer ved Slagelse lærde Skole", som der står på første side af "Skirners Reise" (Møller 1806, s. 212). Hans gendigtning af eddadigtet *Skirners Færd* blev trykt i majnummeret af *Ny Minerva*, 1806, s. 212-231, hvoraf de sidste to sider rummer Møllers refleksioner over, på hvilken måde en moderne digter kan anvende det gamle stof. Her er Møllers holdning den, at en tro oversættelse nok

kan give samtiden, der ikke kan de gamle sprog, en fornemmelse af eddatidens digtning, men at en nyere digter har pligt til at “laane enkelte Træk, og bringe dem ind i et nyt Malerie” (s. 230-31).

Allerede undertitlen, “eller Kiærligheds-Gudernes Straf” (Møller 1806, s. 212), har provokeret Grundtvig. At den så var forkert, kunne han jo ikke vide. Undertitlen burde nemlig have lydt: “Kiærlighed, Gudernes Straf”, hvilket fremgår af udgiveren Knud Lyne Rahbeks note nederst på s. 290 i “Lidet om Sangene i Edda” (Grundtvig 1806).

Hvad værre var – men hvad Grundtvig næppe var fuldstændig klar over – så havde Møller ikke den faglige tyngde i forhold det nordiske stof, som Grundtvig mente var en forudsætning for at beskæftige sig med det, og som han selv stræbte efter at nå.

Sprog- og litteraturforskeren Helge Toldberg har undersøgt den tidlige del af Jens Møllers æstetiske og mytologiske forfatterskab (1945). Toldberg har to hovedteser om Møller: dels er Møllers kendskab til nordisk mytologi og eddadigtene sekundært, idet han er gået omvejen over tyske oversættelser og redegørelser; dels går Møllers bevæggrunde mere i retning af at finde anerkendelse, “den ængstelige stræben efter at tækkes censor [ved Universitetets prisopgave]” (Toldberg 1945, s. 50), end på en egentlig begejstring for det nordiske. En af de afgørende forskelle på Grundtvig og Møller er Møllers manglende førstehåndskendskab til kilderne – i modsætning til Grundtvig, der har kunnet en stor del oldislandsk, og som selv ejede flere af de vigtigste bøger inden for emnet (Toldberg 1945, s. 71-72). I løbet af sommeren 1804 havde Grundtvig læst sig igennem et islandsk pensum på ca. 1200 sider i kvart, 140 spalter i oktav og (mindst) 42 spalter i folio og undervejs skrev en (ikke-bevaret) alfabetisk ordnet gloseliste (oplyst af Flemming Lundgreen-Nielsen i mail af 1. december 2011). Toldberg mener yderligere, at Grundtvig anser det for at være “nationalt set selvudslettende” (s. 72), at Møller går over et tysk mellemlid, især Friedrich Gräter.

Det manglende førstehåndskendskab til kilderne kan måske undre en moderne læser, navnlig set på baggrund af, at Møller i 1800 havde besvaret Universitetets prisopgave: “Var det gavnligt for Nordens skønne Literatur, om den gamle nordiske Mythologi blev indført, og almindelig antaget i Stedet for den Grædske?”, positivt (Toldberg 1945, s. 50). Af de tre besvarelser, der indløb, fik Oehlenschläger, der også kun havde et mådeligt kendskab til kilderne i originalsproget, en bedre bedømmelse (første accessit, dvs. belønning som næstbedste) end Møller, der fik anden accessit). Vinderen var dog Ludvig Stoud Platou, hvis besvarelse ikke havde en selvstændig overskrift, men et motto (citat af Horats): “Natura fieret laudabile carmen, an arte, Qvæsitum est” (da.: “Er det Natur eller Kunst, der adler et Digt, har man spurgt om” (fra *Ars Poetica*, overs. Axel Juel 1945, s. 116)). Eftersom besvarelserne blev offentliggjort over flere numre af tidsskriftet *Ny Minerva* i løbet af foråret og forsommeren 1801, har Grundtvig haft rig mulighed for at læse dem.

Møllers mytologiske hovedkilder – til såvel prisopgave som til “Skirners Reise” – har været en slags tysk kompendium, udfærdiget af Friedrich Gräter, “Ueber den Geist der Nordischen Dichtkunst und Mythologie. Erster Brief” (1791) samt Gräters noter

og oversættelser, *Nordische Blumen* (Gräter 1789). Derudover har Møller formentlig læst P.F. Suhms *Om Odin og den Hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden* fra 1771, men pligtskyldigt og uden overbevisning (Toldberg 1945, s. 51-52; 56).

Ved udfærdigelsen af digtet "Skirners Reise" har Møller også ladet sig inspirere af tidligere digteriske forsøg på at anvende det nordiske stof, fx Christen Prams komiske "Stærkodder" og Ewalds tragiske *Balders Død*; og Møller følte sig som deres arvtager. Allerede i slutningen af første strofe af digtet "Skandinaviens Guder", trykt i *Ny Minerva*, oktober 1805, s. 54 f., havde Møller skrevet – uden hjemmel i sit forlæg: "Skal den Krands, som Pram og Ewald bunde [dvs. bandt], / Eene grøn til Efterverd'nen naae?" (Møller 1805, s. 70).

Først og fremmest har Møllers digteriske forudsætning og inspiration dog været Jens Baggesens: "Odins Reise til Dovre eller Poesiens Oprindelse" fra *Comiske Fortællinger* 1785.

9.1 Møllers form

I forhold til eddadigtets 6-linjede strofer med kortlinjer og bogstavrim anvender Møller et forholdsvist moderne versemål, nemlig firfodsjamber med skiftevis mandlig og kvindelig udgang. Gendigtningen er ikke strofeopdelt, men består som megen anden episk digtning af fortløbende verslinjer (dvs. er stikisk).

En del enjambementer (overbinding af mening på tværs af verslinjer) har haft en tilsigtet komisk effekt på Møllers samtid:

Men hvis du vover at bestige
Den høie Trone: gierne jeg
Dig under, Herthas vide Rige
At overskue. Heller ei
Du skal for Odins skarpe Øie
Dig Frygte; han i salig Ro [...]
(Møller 1806, s. 215-16).

Almindeligvis regnes versemålet for letløbende, fx hos Ludvig Holberg og Herman Wessel, som Grundtvig og hans samtid kendte. I Møllers pen kan versene dog falde noget gumpetungt ud.

9.2 Grundtvigs kritikpunkter

Hvad angår indlevelsen i forskellige mytologiske universer, lader det til, at Møller følte sig mere hjemme blandt græsk/romerske guder end blandt de nordiske. Denne holdning stod han bestemt ikke alene med i 1806, hvor nordisk mytologi blev ikke regnet for stort blandt dannede mennesker, der ikke var specialister. I sit digt om den nordiske Skirner hentyder Møller da også til den græske sagnhistorie og forudsætter, at læseren er med: "Og nu, min Læser, du, som tyer / Saa tidt til Hellas's Fabeltid, / Og fro i Mindet der fornyer / Orests og Pylads Vennestrød" (Møller 1806, s. 222). Grundtvig angriber da også det, der hos Møller minder ham om græsk/romersk mytologi, nemlig at den nordiske Frigg som en anden romersk Juno er skinsyg

(Grundtvig 1806, s. 292).

Et andet sted, hvor det efter Grundtvigs mening går galt i Møllers gendigtning, er ved de ord, der i 'originalen' (det vil her sige Den Arnamagnæanske Kommissions udgave 1 1787, strofe 26) lyder "Tams vendi". Eftersom Møller ikke kunne oldislandsk, og da han tilsyneladende ikke kendte Sandvigs oversættelse (1785), har han blot overtaget sit tyske forlægs "Zauberruthen" (da. tryllestang, Gräter 1789, fx s. 244, strofe 26). Møller oversætter til det moderne "tryllestav", fx på stedet, hvor Skirner siger til sig selv:

Dog – hvorfor raadvild nytter du
Ei Tryllestaven, som dig skiænkte
Den kloge Gud? [dvs. Frej]
(Møller 1806, s. 228).

Sandvig oversætter begrebet til "Tvangs Kiep" (1785, strofe 26), mens Grundtvig vil forbedre til "Hævnstav" (s. 283), hvilket giver ganske andre allusioner. Fritznors Ordbog citerer stedet fra *Skírnis Mál* (da. *Skirners Færd*), i formen "tams vendi", gjort (dvs. omvendt til at være) tam – altså ikke et substantiv.

10 Andre forudsætninger

Selv om det var det Møllers gendigtning, der havde provokeret Grundtvig, var Møller langt fra hans eneste igangsætter, hverken æstetisk eller hvad angår det nordiske.

Ved at læse Grundtvigs dag- og udtogsbøger, der rummer tekster fra 1802-1853 med hovedvægten på 1803-1807 (*Dag- og Udtogsbøger 1* 1979), kan man til dels følge med i, hvad Grundtvig har læst. Grundtvigs fader havde tidligt opfordret sønnen til at skrive udtog af, hvad han læste. En ulempe ved disse såkaldte excerpter er, at det for den moderne læser indimellem er svært at skelne mellem, hvad Grundtvig selv mener, og hvad der egentlig er excerpter.

Selv om den forelæsningsrække, som Henrich Steffens afholdt i vinteren 1802, ved udgivelsen i 1803 havde overskriften "Indledning til filosofiske Forelæsninger", rummede den meget andet end traditionel filosofihistorie. Det filosofiske bestod både af en naturfilosofi og en historiefilosofi, hvor Steffens anskuede den historiske gang fra mytologisk tid frem til sin egen samtid. Sidste forelæsning drøftede også geniets rolle i menneskeheden udvikling. Steffens fremstillede et forløb, der var styret af verdensånden. Denne verdensånd var et fænomen, der var mere magtfuldt og mere omfattende end de antikke guder, og som også havde frembragt Kristus. Samtidig havde Steffens gjort sig tanker om kunst og litteratur. Han mente at kunne se en sammenhæng mellem historiens stadi og poesien former på et givet udviklingstrin. Han talte ligefrem om en tid før:

Gudernes brogede Vrimmel forlode den ryggesløse Jord [den tid, den episke old, hvor] det Poetiske og Religiøse [...] faldt sammen og var *et* (Steffens 1996, s. 130-31; 1803, s. 153-54).

Måske for at kunne give Møller et kvalificeret modspil (gen)læste Grundtvig Bertel Sandvigs eddaoversættelse i sommeren 1806 (Rønning 1907, bind 1:1, s. 93). Sandvig havde i årene 1783-1785 i to bind anonymt udgivet den første danske oversættelse af *Den ældre Edda*, nemlig *Forsøg til en Oversættelse af Sæmunds Edda*, bind 1-2. Af Grundtvigs bogfortegnelse fra 1805 (fasc. 501) fremgår det, at han selv har ejet bogen. *Skirners Færd*, som hos Sandvig kaldes "Skirners Reise", står i bind 2, 1785. Derudover har Grundtvig formentlig allerede i 1806 haft adgang til første bind af den arnamagnæanske kommissions eddaudgave fra 1787. Det er dog først i 1807, at Grundtvig i forbindelse med den lille afhandling "Om Asalæren" direkte refererer til kommissionens udgave.

Når Grundtvig bringer uddrag fra *Skirners Færd* (og desuden fra *Ægirs Gæstebud*), bygger hans oversættelse på Sandvigs. Det er dog vanskeligt at afgøre, hvor meget der er Grundtvigs egen selvstændige oversættelse fra den oldislandske tekst, og hvor meget der er en slags rettelser til Sandvig, idet Grundtvig næsten aldrig bringer Sandvigs formuleringer ordret. I afvigelserne er der dog ingen nævneværdig forskel på de første mange citater, der i Grundtvigs fremstilling nærmest virker som referat, og de sidste citater, der i højere grad fremstår som eksempler på, hvordan Grundtvig selv ville have oversat forlægget.

Det er også klart, at Henrich Steffens' Goethe-forelæsninger, som Grundtvig overværede i foråret 1803, stadig lå i baghovedet på ham i 1806. Det fremgår fx af en dagbogsindførsel fra 9. september 1806. En medstuderende havde spurgt, om ikke Grundtvig ville med for at

høre Steffens Forelæsninger over Göthes Poesier – Jeg fulgte med, blev fra nu af hans stadige Tilhører, og saare stor er den Indflydelse disse Forelæsninger have i senere Tid havt paa min Idegang (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 380)

I 1805 havde Grundtvig ellers set tilbage på disse forelæsninger med en lidt anden holdning. Efter læsningen af nogle skuespil og i forbindelse med J. C. Todes *Visesamling* (dvs. *Viser og Selskabssange især for blandede Selskaber*) skrev han den 30. marts 1805, at komedier ikke rigtig morede ham:

Dette kom maaske dels af at mine Begreber om Poesi ere blevne saare forplumrede paa Steffenses Kollegium – over Goethes Poesier (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 236).

Ifølge Flemming Lundgreen-Nielsen har disse forelæsninger, som også Oehlenschläger – og måske Steen Steensen Blicher – fulgte, lagt vægten på den unge Goethes forfatterskab,

idet han [Steffens] har fremhævet hans dybe naturanskuelse og hans foragt for digtekunstens regler, mens han har taget afstand fra den klassiske Goethe i en sådan grad, at [han] synes at have regnet Goethes epoke som digter – digter i romantisk forstand – for afsluttet allerede i det 18. århundrede (Lundgreen-Nielsen 1971, s. 127).

Steffens har i sin selvbiografi anført, at "han satte Goethes *Faust. Ein Fragment* 1790 meget højt og lærte det udenad" (Lundgreen-Nielsen 1971, s. 127). Så når Grundtvig i "Lidet om Sangene i Edda" (s. 279) henviser til *Faust*, kan hans tilgang til digterværket udmærket være inspireret af Steffens' begejstring. Det er ikke engang

sikkert, at Grundtvig selv har læst værket.

I begyndelsen af 1806 havde Grundtvig imidlertid læst dele af Schillers ikke-skønlitterære forfatterskab. Overskriften på fasc. 499.4 (februar (?) 1806) lyder ligefrem "Af Schillers smaa prosaiske Skrifter" (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 275) og henviser til Schillers *Kleinere prosaische Schriften* 1792-1802. Når man læser "Lidet om Sangene i Edda", bliver det tydeligt, at Grundtvig må have stiftet bekendtskab med Schillers *Ueber naive und sentimentalische Dichtung* fra 1795, der netop blev genoptrykt i bind 2 af *Kleinere prosaische Schriften*, 1800; [se også kommentar til s. 274](#) og til [s. 275](#) samt til [afsnittet om indholdet i "Lidet om Sangene i Edda"](#).

På det mere praktiske plan har det formentlig haft betydning, at Grundtvig selv ejede to vigtige bøger af Sandvig, nemlig *Danske Sange af det ældste Tidsrum, indeholdende blandt andet nogle Danske og Norske Kongers Bedrifter. Af det gamle Sprog oversatte og Levninger af Middel-Alderens Digtekunst. Første Hefte*, hvilket fremgår af hans bogfortegnelse fra 1805.

10.1 Island

For de af samtidens digtere, der fokuserede på den nordiske fortid, var Island blevet et sagnospundet og næsten mytisk sted. Det var på Island, at eddadigte og islændingesagaer var blevet til – i alt fald i den tidlige middelalder og – måske – så langt tilbage som til oldtiden. Det var også på Island, at man i 1600-tallet havde fundet håndskrifter med de gamle eddadigte og med sagaerne. Håndskrifterne var blevet bragt til København – langt de fleste af islændingen Árni Magnússon. Selv om nogle så ned på disse gamle overleverede digte, hvad der bl.a. fremgår af fortalen til Den Arnamagnæanske edda-udgave (1787, s. VIII), var der andre, som satte den vældig højt. For disse (old)nordisk orienterede skandinaver fremstod de oldislandske værker som den ældste del af en fælles nordisk litterær arv. Island havde så at sige været stedet, der havde bevaret fortiden til glæde for eftertiden. Hertil kom, at 1600-, 1700- og 1800-tallets islandske sprog ikke havde fjernet sig så meget fra det middelalderlige oldislandsk (eller oldnordisk, som det tidligere kaldtes), som især dansk og svensk havde.

Når Grundtvig begynder sit bidrag med et citat fra Oehlenschlägers digt "Island", er henvisningen derfor mere end blot geografisk. Den åbner dørene til et vældigt rige, der i sig rummer en næsten kollektiv erindring om oldtiden. Island er et "lieu de memoire" (erindringssted) i Pierre Nora'sk forstand (Nora 1984-1992).

Allerede i 1600-tallet forelå de første udgaver af væsentlige oldnordiske tekster. De vigtigste af eddadigtene, nemlig *Völuspá* og *Hávamál*, var blevet udgivet på originalsproget med latinsk paralleloversættelse allerede i 1665 af Peder Hansen Resen, og en stor del af resten af digtene fulgte efter i 1787 med Den Arnamagnæanske Kommissions udgave, også med latinsk oversættelse. Dertil havde Peder Resen i 1665 også udgivet Snorres *Edda*, med latinsk paralleloversættelse og dansk oversættelse. Flere af de øvrige prosaværker, fx sagaer, kunne man læse i svensk udgave med nyoversættelser, fx Erik Julius Biörners pragtudgave fra 1737,

Nordiska Kämpa Dater, i en Sagoflock samlade om forna Kongar och Hjältar. För hwilken, förutan et ständigt Ättartahl på alla befintliga Swenska Kongar och Drotningar, äfwen et Företal finnes. Dette omfattende værk i foiloformat er tresproget (oldislandsk, latin og svensk) og rummer 13 sagaer. De fleste andre 1700-talsudgivelser af nordisk middelalderlitteratur er enten kun på latin eller er tosprogede med latin ved siden af håndskrifternes oprindelige tekst. Men latin var aldrig et problem for Grundtvig, tværtimod. Han brugte ligefrem latinske oversættelser til at lære sig selv oldislandsk.

11 Modtagelse og videre liv

Ingen af de efterfølgende numre af *Ny Minerva* bragte reaktioner på Grundtvigs artikel.

Jens Møller blev imidlertid overrasket over Grundtvigs hårde angreb. Han overvejede at svare, men blev ved overvejelserne. I 1808, altså halvandet år efter Grundtvigs artikel, kunne han skrive til sin beundrede ven, Friedrich Gräter, der også var optaget af det nordiske; [se evt. afsnittet om Gräters kompendium og oversættelse i kapitlet om Jens Møllers gendigtning](#):

Imidlertid vil jeg vist aldrig blive Nordia utro, skjøndt Hr. Grundtvigs inhumane Angreb paa min Skirners Reise ikke skulde indgyde megen Lyst til oftere at levere noget i det Fag. Først begyndte jeg at skrive imod hans Kritik; men da min Anticritik voxede til en heel Afhandling, holdt jeg mit Svar tilbage til en anden Leilighed (brev til Friedrich Gräter, 18. februar 1808, citeret efter *Kirkehistoriske Samlinger*, 5. række, bind 3, København 1905-1907, s. 554).

Måske kan man alligevel sige, at Møller fik givet svar på tiltale, da han anmeldte såvel "Om Asalæren" som *Nordens Mytologi* i *Dansk Litteratur-Tidende*, nr. 1-2, 1811.

For Grundtvig derimod blev artiklen begyndelsen på det tidlige mytologiske forfatterskab, der fik sit første større udtryk allerede året efter med afhandlingen "Om Asalæren" (*Ny Minerva* 1807). Hovedværket i Grundtvigs tidlige mytologiske forfatterskab er og bliver dog *Nordens Mytologi* 1808.

12 Anvendt litteratur

- Albeck, Gustav (1953) "Grundtvigs vej til de norrøne Skrifter" i *Grundtvig-Studier* 1953, s. 103-11.
- Albeck, Gustav (1959) "Huslæreren paa Egeløkke" i *Grundtvig-Studier* 1959, s. 78-98.
- Ahlefeldt-Laurvig, Frederik (1931) *Generalen. Godsadministratoren. Landbrugeren*. København.
- Andersen, Vilhelm (1934) *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, bind 2. København.
- Baggesen, Jens (1785) "Odins Reise til Dovre eller Poesiens Oprindelse" i

Comiske Fortællinger. København.

- *Bibliografien*, se Johansen 1948.
- Biörner, Erik Julius (1737) *Nordiska Kämpa Dater, i en Sagoflock samlade om forna Kongar och Hjältar. För hwilken, förutan et ständigt Ättartahl på alla befintliga Swenska Kongar och Drotningar, äfwen et Företal finnes*. Stockholm.
- Den Arnamagnæanske Kommissions udgave (u.å.: 1787-1828) *Edda Sæmundar Hinns Fróða. Edda Rhythmica seu antiquior, vulgo Sæmundina dicta*, bind 1 (1787): *Odas mythologicas, a Resenio non editas, continens [...] udg.* Bolle Willum Luxdorph, Peter Frederik Suhm, Børge Thorlacius, Abraham Kall & Jacob Baden. U. st. (: København); fotografisk genoptryk Osnabrück 1967.
- Ewald, Johannes (1775) *Balders Død*. København.
- Falsen, Enevold de (1796) *Festen i Valhal. En Prolog til Hs. Majestet Kongens Fødselsdag, den 29 Januarii 1796*. København.
- Frederiksen, Emil (1948) *Den unge Grundtvig og andre Essays*. København.
- Fritzner, Johan (1867) *Ordbog over det gamle norske Sprog*. Kristiania/Oslo.
- Grundtvig, Nicolai Frederik Severin (1806) "Lidet om Sangene i Edda" i *Ny Minerva* september 1806.
- Grundtvig, Nicolai Frederik Severin (1807a) "Om Videnskabelighed og dens Fremme" i *Ny Minerva* marts 1807.
- Grundtvig, Nicolai Frederik Severin (1807b) "Om Asalæren" i *Ny Minerva* maj 1807.
- Grundtvig, Nicolai Frederik Severin (1808) *Nordens Mytologi*. København.
- Grundtvig, Nik. Fred. Sev. (1904) *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*, bind 1, udg. af Holger Begtrup. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924) *Breve fra og til Grundtvig, N.F.S. (1807-1820)*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 1. København.
- Grundtvig, Nicolai Frederik Severin (1968) *Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast*, udg. K.E. Bugge, bind 1-2. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1979) *N.F.S. Grundtvig. Dag- og Udtogsbøger*, udg. Gustav Albeck, bind 1-2. København.

- Grundtvig, Nicolai Frederik Severin & Christian Molbech (1888) *Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling, samlet af Chr. K. F. Molbech og udgivet af J. Schrøder*. København.
- Gräter, Friedrich (1789) “Ueber Walhalla und ihre Helden” i *Nordische Blumen*. Leipzig.
- Gräter, Friedrich (1791) “Ueber den Geist der nordischen Dichtkunst und Mythologie. Erster Brief” i *Bragur*, bind 1. Leipzig.
- Horats (1945) *Horats' Satirer og Breve*, overs. Axel Juel. København.
- Johansen, Steen (1948) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming, (1965) *Grundtvig. Skæbne og forsyn. Studier i Grundtvigs nordisk-romantiske dramatik*. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*, bind 1-2. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1971) “Henrik Steffens' Goethe-Forelæsninger i 1802” i *Danske Studier* 1971, s. 121-29.
- Michelsen, William (1954): *Tilblivelsen af Grundtvigs historiesyn*, bind 1-2. København.
- Müller, P.E. (1811) udg. *Dansk Litteratur-Tidende for Aaret 1811*. København.
- Møller, Jens (1805) “Skandinaviens Guder” i *Ny Minerva* oktober 1805. København.
- Møller, Jens (1806) “Skirners Reise eller Kiærligheds-Gudernes Straf” i *Ny Minerva* maj 1806. København.
- Møller, Jens (1808) “Brev fra professor, dr. theol. Jens Møller til F.D. Gräter”, dateret 18. Februar 1808, i *Kirkehistoriske Samlinger*, 5 række, bind 3, 1905-1907, s. 552-54, udg. Carl S. Petersen. København.
- Nora, Pierre (1984-1992) *Les lieux de mémoire*, bind 1-3. Paris.
- Oehlenschläger, Adam (1804) “Første Sang af Edda, Epopee i 24 Sange” i *Charis for 1804*. København.
- Oehlenschläger, Adam (1805) *Poetiske Skrifter*, bind 1-2. København.
- Oehlenschläger, Adam (1807) *Nordiske Digte*. København.
- Petersen, Carl S. (1905-1907) udg. “Jens Møllers Breve” i *Kirkehistoriske Samlinger* 5. række, 3. bind, s. 542–68. København.

- Resen, Peder Hansen (1665) *Philosophia antiqvissima Norvego-Danica dicta Woluspa quæ est Pars Eddæ Sæmundi Islandice & Latine publici juris primum facta, a Petro Joh. Resenio*; den latinske oversættelse er udført af Stephán Ólafsson. København.
- Rønning, Frederik (1907-1914) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede*, bind 1-4. København.
- Sandvig, Bertel (1783-1785) *Forsøg til en Oversættelse af Sæmunds Edda*, hæfte 1-2. København.
- Schiller, Friedrich (1795) "Ueber naive und sentimentalische Dichtung" i *Die Horen*. Tübingen.
- Schiller, Friedrich (1800) *Kleinere prosaische Schriften*. Leipzig.
- Schiller, Friedrich (1952) *Om naiv og sentimental digtning og Om det ophædede*, overs. Johan Johansen. København.
- Steffens, Henrich (1803) *Indledning til filosofiske Forelæsninger*. København.
- Steffens, Henrich (1996) *Indledning til filosofiske Forelæsninger.*, udg. Johnny Kondrup. København.
- Stefánsson, Finn (2009) *Gyldendals leksikon om nordisk mytologi*. København.
- Suhm, Peter Frederik (1771) *Om Odin og den Hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden*. København.
- Sørensen, Preben Meulengracht & Gro Steinsland (2001) *Vølvens Spådom*. København.
- Tode, Johann Clemens (1798) *Viser og Selskabssange især for blandede Selskaber*. København.
- Toldberg, Helge (1945) "Jens Møller som æstetiker og mytolog" i *Danske Studier* 1945, s. 49-96.
- Toldberg, Helge (1946) *Grundtvig som Filolog*. København.